

ГЛАСНИК

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година LXX

Књига 58

Нови Сад, мај 1998

Број 5

ЧЛАНЦИ

УДК 340.132(497.11)

Др Миклош Биро

Филозофски факултет у Новом Саду

Др Драјан Појадих

Филозофски факултет у Београду

ПОВЕРЕЊЕ ГРАЂАНА СРБИЈЕ У ЗАКОНСКУ ПРАКСУ И ПРАВНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ*

САЖЕТАК: Истраживање је резултат испитивања јавног мњења на тему поверења у правне институције и правну праксу, спроведеног на 518 испитаника из целе Србије, сем Косова.

Резултати показују изузетно ниско поверење у правни систем. Мање од 20% испитаника има поверење у законе и судове. Нешто више поверења грађани показују према милицији, али само када је реч о њиховој посвећености послу и спремности да помогну људима, док чак 85% испитаника сматра милицију претерано грубом и спремном да примени силу.

Корелациона анализа показује да највеће поверење у правне институције имају високо образовани, као и високо ауторитарни испитаници.

Кључне речи: правне институције, законска пракса, поверење, грађани.

УВОД

У земљама са развијеном демократијом постоји велики интерес за ставове јавног мњења о уставним и законским решењима, јер по-

* Рад примљен: 27. III 1998.

стоји чврсто уверење да без опште прихваћености правних норми од стране грађана, нема ни демократске правне државе. Истовремено са прихваћеношћу самих норми, за функционисање демократске правне државе неопходан је и легитимитет правних институција, односно, поверење грађана у те институције и њихов начин спровођења законских прописа. Према томе, питање легитимитета чврсто је повезано са ставовима, односно поверењем које грађани имају према законским нормама и правним институцијама (Биро, 1994).

Из тих разлога, све су распрострањенија тзв. KOL (*Knowledge and Opinion about Law*) истраживања или „истраживања правне свести“, која имају за циљ да добу до егзактних података о томе колико грађани познају позитивне правне прописе, као и о томе колико их се у својој свакодневној пракси придржавају, односно колико сматрају да правна регулатива, као и институције које ту регулативу спроводе, истински штите њихове интересе (Podgorecki, 1973). Данас су KOL истраживања уобичајена у земљама са развијеном демократијом (Gibson & Duch, 1993; Rose, 1994), а питања која се дотичу легитимитета често су укључена у „Еуробарометар“ (институцију континуираног испитивања јавног мњења у земљама Европске заједнице). Од недавно, KOL испитивања постала су уобичајена и у посткомунистичким државама („New Democracies Barometer“ — Rose and Haerpfer, 1996). Нажалост, колико је ауторима познато, у нашој земљи није до сада спроведено ниједно обимније KOL истраживање. Нека од новијих истраживања (Гоати и сар., 1995; Биро и Молнар, 1996; Михајловић и сар., 1996; Нешковић, 1996) баве се (између осталих) и питањима поверења у правосудје и милицију, али се не дотичу конкретних (постојећих или претпостављених) правних решења, нити ставова грађана према таквим решењима.

У истраживању које следи, ми смо покушали да добијемо одговор на питање поверења грађана Србије у правни систем и институције које спроводе законску праксу: суд и милицију.

МЕТОД

Истраживање је обухватило 518 испитаника из целе Србије (без Косова), што чини сса 0,01% тоталне популације старије од 18 год. Узорак је био стратификовани квотни, са следећим квотним критеријумима: пол, старост, образовање, регион и тип насеља (село/град). Квоте су биле међусобно независне. Величина узорка, а посебно остварена репрезентативност у демографским карактеристикама (слична истраживања најчешће не успевају да укључе ниско образоване испитанике) обезбеђују високо поверење у добијене резултате.

Испитивање је спроведено по принципу стандардизованог интервјуа који су водили обучени анкетари (дипломирани психолози или студенти завршне године психологије). Упитник се састојао из

два дела: Први део чинила је скала ставова која се односила на однос према законима и однос према правним институцијама, а други део сачињавала је скала ауторитарности од 13 ставки.

РЕЗУЛТАТИ

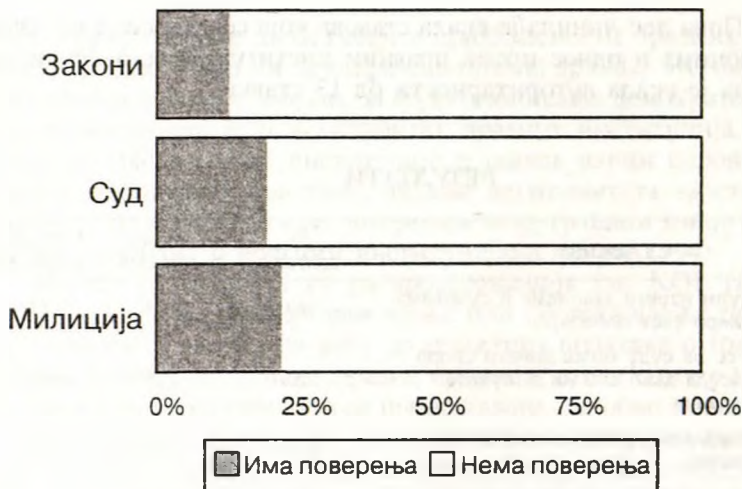
СТАВОВИ	% слагања	Корелац. са образов.	Корелац. са ауторит.
1. Захваљујући нашим законима и судовима правда скоро увек побеђује	16.0	-.03	.14**
2. Код нас се на суду може донети скоро свака пресуда само ако им понудите довољно новца	75.9	-.15**	-.05
3. Наше судије су најчешће поштене и непристрасне	21.0	.15**	.03
4. Лично сам доживео неправду на суду	19.1	.06	-.04
5. Код нас се лако може десити да и неко ко је невин буде осуђен	83.6	-.15**	-.01
6. Имам пуно поверење у наше законс	20.3	.01	.09*
7. Просечан човек тешко може да оствари сва права која пишу у закону	84.4	-.09*	.07
8. Везе и познанства су код нас често важнији од закона	91.5	-.05	.12*
9. Верујем да многи криминалци у нашој земљи пролазе некажњено	94.0	-.08	-.02
10. Милиционери су увек спремни да помогну када им се било ко обрати за помоћ	39.6	-.16**	.16**
11. Милиционери су пожртвовани и поштени људи	26.3	-.01	.08
12. Милиција је често груба и сурово поступа са прекршиоцима закона	83.8	-.05	.00
13. Многи милиционери су склони да злоупотребе своју моћ	88.4	-.01	.01
14. Често сам лично имао непријатних сусрета са милицијом	84.2	-.01	.03

* Статистички значајно на нивоу 0.05

** Статистички значајно на нивоу 0.01

Као што се из резултата види, поверење у законску праксу је изузетно ниско. Ако збројимо проценте на ставкама које се односе на судску праксу (ставке 1—4), саме законе (5—9) и милицију (10—14), добијамо следећу слику: (Табела на 194. стр.).

Изнаенађује чињеница да је најниже поверење у саме законе (односно у правни систем?) — једва нешто више од 13%! Нема сумње да је дугогодишња пракса „социјалистичке правде” која је неговала идеју да је идеологија (која је промовисана у „правду”) важнија

од закона, однела свој данак. Но, свакако не треба занемарити ни ефекат општег распада система вредности који неизбежно води и у дерогирање институција система, па самим тим и правних институција. Са аспекта изградње демократског друштва које се мора темељити на правној држави, а ова, опет, на поверењу у правни систем, податак добијен у нашем истраживању више је него забрињавајући.

Свега око петина наших испитаника има пуно поверење у судове, док је поверење у полицију нешто боље. Но, детаљнији поглед на добијене резултате открива да је овако „добар“ статус милиције добијен захваљујући само ставкама које се односе на посвећеност милиције послу и спремност на помоћ људима, док, у исто време, чак 85% испитаника доживљава полицију као претерано грубу и сурову.

Корелациона анализа показује да највећи степен поверења у законску праксу исказују образованији и ауторитарни субјекти. Овај резултат је унеколико неочекиван, обзиром на, у науци познату чињеницу, да је висока ауторитарност повезана са ниским, а не са високим образовањем. Наши резултати, међутим, очито говоре да постоји независтан утицај, са једне стране, високе ауторитарности, а, са друге, образовања испитаника. Утицај првог произилази из дефиниције оваквих личности, односно њихове склоности да се покоравају ауторитетима (у овом случају правном), а утицај образовања вероватно произилази из општег неповерења у институције који је карактеристичан за ниско образовани „пролетаријат“.

Поред приказане скале ставова, испитаницима смо поставили и питање које се односи на њихово виђење најуспешније борбе против корупције у судству. Одговори су дати у следећој табели:

„Опште је мишљење да је корупција захватила све слојеве друштва, па и судство. Како би се, по Вашем мишљењу, најбоље могло обезбедити да грађанин истера правду на суду?“

Треба омогућити оштећеном да се жали Председнику Републике, као некад Маршалату	22,89%
Корупцију би требало кажњавати драстичним казнама	77,99%
Судство треба организовати онако како је то било у самоуправном социјализму, када је Савез комуниста штитио народ од корупције	14,31%
Судије би требало демократски бирати на локалним изборима	52,42%

Убедљиво најдоминантнији став међу нашим испитаницима је да корупцију треба искоренити драконским казнама. Најмање популарно је враћање на „социјалистичко“ судство, а више од половине испитаника¹ опредељује се за демократски избор судија, што свакако улива оптимизам, јер говори да у нашем јавном мњењу постоји расположење за демократско устројство правне државе.

Међутим, посматрани у целини, наши резултати упозоравају да ће за реституцију поверења у судство и правни систем уопште бити потребно не само успоставити независно судство, већ и добро поради на маркетингу те независности и маркетингу некорумпираности, да би и сами грађани у то почели да верују.

ЛИТЕРАТУРА

1. Биро, М. (1994). *Психологија посткомунизма*. Београд, Београдски круг.
2. Биро, М., Молнар, А. (1996). Знање и ставови студената права о уставним решењима. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 6, 219—225.
3. Gibson, J., Duch, R. (1993). Support for Rights in Western Europe and Soviet Union: An Analysis of the Beliefs of Mass Publics. U F. Weil, J. Huffman and M. Gautier (Eds.): *Research of Democracy and Society. Vol. 1. Democratization in Eastern and Western Europe*. London, Metuen.
4. Михајловић, С. и сар. (1996). *Легитимитет политичког система и вредности профил грађана Југославије*. Београд: Институт друштвених наука. (Елаборат истраживачког пројекта).
5. Нешковић, Р. (1966). Поверење грађана Југославије у институције и објашњење изборне победе социјалиста. *Гледишта*, 1—2, 94—107.
6. Podgorecki, A. et al. (1973). *Knowledge and Opinion about Law*. London, Metuen.
7. Rose, R. (1994). Postcommunism and the Problem of Trust. *Journal of Democracy*, 5, 18—30.
8. Rose, R., Haerpfer, C. (1996). Change and stability in the New Democracies Barometer. A trend analysis. *Studies in Public Policy*, 270 (цео број).
9. Закошк, Н. (1989). Проблем легитимности власти. *Политичка мисао*, 4, 44—55.

¹ Збир је већи од 100%, јер се могао дати потврдан одговор на више од једне ставке.

TRUST IN LEGAL INSTITUTIONS AND LEGAL PRACTICE AMONG CITIZENS OF SERBIA

Dr Mikloš Biro and dr Dragan Popadić

Summary

The study is part of public opinion poll performed on 518 subjects from all regions of Serbia, except Kosovo.

The results show extreme distrust in legal system. Less than 20% of our citizens have trust in existing laws and courts. Little bit more trust they have in police, but only concerning their dedication to work and readiness to help people, while even 85% of our subjects think that policemen are more cruel than it is necessary to be.

Correlation analysis points out that more trust in legal system had subjects with higher level of education, as well as with higher level of authoritarianism.

Key words: opinion about law, legal institutions, legal practice, citizens.